

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי י"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף צו

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מה הדין שואל ספר לימוד מחברו?

הסתפק רמי בר חמא בכמה ספקות, אחד מהספיקות, מה הדין אם שאל בהמה מחברו כדי שיראה כאדם בעל נכסים, צדדי הספק, מוגדר כשואל כיון ששאל דבר ממון, או כיון שאין לו הנאה ישירה מגוף החפץ אינו מוגדר כשואל. רש"י העמיד את הד' ספיקות הראשונים לגבי חיוב אונס, ואת המשך דברי הגמ' לגבי ספק בעדין בעלו עמו. מאידך כמבואר בדת הרמב"ם (הלכות שאלה ב, ט) מבואר שהעמיד את כל הספיקות לגבי פטור של בעליו עמו.

המחנה אפרים (הלכות שאלה ופקדון ג) נקט שמי ששואל ספר מחברו כדי ללמוד בו ומקיים בזה מצוות תלמוד תורה, יהיה תלוי בנידון של הגמ' לפנינו, היות ומצוות לאו להנות ניתנו, א"כ לא מוגדר שנהנה מגוף החפץ אבל מאידך השאיל דבר שיש בו חסון.

(מה מונח מאחורי המילים "מצות לאו להנות ניתנו". רש"י במסכת ר"ה כח, א כתב שמצות לאו להנות נתנו לישראל להיות להם הנאה אלא לעול על צואריהם ניתנו. עכ"ל. עוד כתב בסוכה לא, ב אין קיום מצוות הנאת הגוף אלא עבודת עבד לרבו. עכ"ל. ובחולין פט, א כתב לא לשם הנאה אלא גזירת מלך עליהם. עכ"ל. מבואר מכל הנזכר שאדם מקיים מצוה הוא לא פועל לצורך עצמו, לא להנאתו, אלא לקיים מצות רבו ומלכו. אמנם נהנה, אבל אין איסור להנות. "איסור הנאה" הכוונה היא שאדם משתמש בדבר האסור לו להנאתו, ע"ז אסרה תורה איסורי הנאה. אולם אם מקיים מצוה וכתוצאה מכך אף נהנה, בזה אין איסור.)

כדברי המחנה אפרים כתב אף בקצות החושן (עב, לד) לאחר שדן באריכות בדברי הר"ן שחידש לגבי שואל ספר שמצוה עשה וא"כ אין ההנאה כולה של השואל שהרי המשאיל נהנה בזה שהשואל לומד בספר וגורם לו לקיום מצוה, וא"כ לא יתחייב השואל שהרי אין כל ההנאה שלו, והר"ן פוטר את המשאיל מפרוטה לצדקה כדברי רב יוסף שהעוסק במצוה פטור ממצוה, ועיי"ש באריכות. אולם מחמת הקצוה"ח לבאר ששואל ספר לצורך לימוד תורה מחברו אינו בהגדרת שואל משום שמצוות לאו להנות נתנו, ולכן מותר ללמוד תורה מודר הנאה, א"כ שואל ספר לא נהנה. והיות ובנידון בגמ' שלנו לגבי שכר פרה כדי שיראה עשיר, הסתפקו האם עצם השאילה של חפץ שוה ממון מחייבת בדיני שואל, או שצריך הנאה מגוף החפץ, ונשאר בתיקו ונפסק להלכה שפטור, היינו שצריך שכדי להתחייב בדיני שאילה צריך להנות ממונו של חפץ, א"כ שואל ספר ע"מ ללמוד בו תורה אינו נהנה כיון שמצוות לאו להנות נתנו.

ודברי הקצוה"ח והמחנה אפרים טעונים בירור, ונקדים לזה את יסודו של רבינו אברהם מן הרה"ר (חידושים לנדרים מח) לאסור על המודר הנאה לקבל ספר בהשאלה מחברו, אפילו שבכל איסורי הנאה בעת קיום המצוה אומרים שמצוות לאו להנות נתנו, ולא נאסרת ההנאה אולם תלמוד תורה שונה מכיון "שעיקר מצוותו הוא ההנאה והתענוג מה שמשגיג ומבין בלימודו" ומאחר שמצוה זו כל תכליתה היא הנאה א"כ לא שייך לומר "לאו להנות נתנו" ולכן אסור ללמוד להנות מספריו של המדיר. (ובאמת יש שחלקו עליו וטענם הוא משום שהספרים הם רק אפשרות להנאה הספרים הרי אינם מלמדים אותו תורה אלא הם רכוש ממוני שאפשר להוציא מזה הנאת תלמוד תורה. ויש לעיין. ממילא יהיה נפק"מ האם למודר הנאה יהיה מותר ללמוד תורה מהמדיר. ויש ע"ז סוגיא בנדרים ואכמ"ל.)

דברי רבינו אברהם מן הרה"ר נפסקו בט"ז (י"ד סי' רכא, מג) שכתב שבתורה שהיא משמחת לב מגיעה לו הנאה ואינו דומה לשאר איסורי הנאה שמותר במודר הנאה.

ידוע ומפורסם דברי האבני נזר (בהקדמה לאגלי טל) שעיקר מצוות לימוד התורה "להיות שש וששמח ותמענג בלימודו ואז דבריו תורה נבלעין בדמו ולאחר שנהנה יעשה זבוב בתורה".

וכדרך זה כתב הלבוש (לבוש מלכות או"ח סי' מז, ו) שהעולה לתורה ברור למה מברך ברכה לפני הקריאה וברכה לאחר הקריאה זהו כמו ברכת הנהנין שמברך לפני ואחריה. אלא מדוע בבוקר מברך האדם שתי ברכות. ונוקט בעל הלבוש שברכת אשר בחר בנו היא ברכה אחרונה על הלימוד של אתמול ורק עתה יכול לברך היות ואין רגע שהוא פטור מללמוד עד שיש לכן לאחר שקם אז מברך ברכה אחרונה. וברכת לעסוק קאי בתורת ברכה ראשונה על מה שילמד היום. ומה שהקדימו אותה לפני אשר בחר בנו הוא משום קריאת התורה.

א"כ הקשה בנתיבות המשפט (שמ, יז) על דברי הקצוה"ח, שכאמור בתלמוד תורה קי"ל שמצוות להנות נתנו, ושורש לימוד התורה הוא דווקא בהנאה. א"כ מה שייך לומר שמשאיל ספר לצורך לימוד תורה אינו במשפטי השואל מחמת שמצוות לאו להנות ניתנו, כאמור שורש תלמוד תורה הוא בהנאה!

הקצוה"ח במשובב (אות יז) נוקט שלא כדברי הט"ז, מחמת דברי ההג' מימוני שביאר שאסור להשאיל ספר ללמוד הנאה מחמת שנותן לו הנאה מה שחסך לו לשכור את הספר, ולא נקט ההגמ' מימוני שהטעם מחמת שדברי תורה מהנים ומשמחים ביסודם.

באור שמח (הלכות שאלה פ"ז) ביאר שאין לדמות את ספק הסוגיא שלנו בשאל פרה ע"מ להיראות עשיר, לדין משאיל ספר, ושלא כדברי הקצוה"ח והמחנה

אפרים שנקטו שאף השאלת ספר מוגדר שאין לו הנאה מגוף החפץ. כאשר אמרו ששואל מתחייב באונס, זה משום שיכול השואל להשתמש בחפץ כאוות נפשו, ולכן נאנס החפץ בתחום אחריותו של השואל, מוגדר הוא כבעלים על החפץ ולכן חייב באונסים. מחמת כך כאשר משתמש בחפץ רק כדי להיראות עשיר, אין לו הנאה ישירה מגוף החפץ ולכן לא מוגדר כבעלים עד כדי שיתחייב באונסים.

אבל בשואל ספר לצורך לימוד מה שייך להגדיר שאין לו הנאה מגוף החפץ, כל מה שיש ספר זה לצורך לימודו ואמת הדבר שמצוות לאו להנות ניתנו, אולם לא זה מה שיכריע האם הוא שואל או לא, שורש הספר ניתן לו לשימוש בגוף החפץ, ובזה הוא השתמש, לגבי זה הוא מוגדר כשואל מוגדר כבעלים ובודאי שיתחייב באונסים. מה שיש לו מעלה נוספת של לימוד תורה, ובזה יש לדון כדברי הקדמונים הנזכרים האם מצוות להנות ניתנו או לא, זה לא קשור לעצם שאילת הספר לשימוש.

סיכום הדף

נושא היום: חיובי שואל שאילה בבעלים.

ספקות לגבי חיוב אונסים בשואל: א. הסתפק רמי בר חמא, שאל בהמה ע"מ לרבעה, האם מתחייב באונס כהלכות שואל, האם ע"מ להתחייב צריך לשאול כדרך כל האדם, או הנאה מחייבת בשאילה.

ב. שאל ע"מ שיחשבו שהוא בעל נכסים, האם ההנאה צריכה להיות מגוף הממון, או אף גרמת הנאה מספיק.

ג. שאל ע"מ לעבוד פחות מפרוטה, האם מספיק כדי שישאל "ממון", או שהנאה פחות מפרוטה לא מוגדרת כחשיבות מלאכה.

ד. שאל ב' פרות לעשות בהן מלאכה בשווי פרוטה, האם הולכים לפי השואל והמשאיל ויש כאן שאלה של פרוטה או בכל חפץ צריך שוו פרוטה.

ספקות לגבי פטור של בעליו עמו: ה. כאשר שאל מב' שותפים ונשאלו לו רק שותף אחד.

ו. שותפים ששאלו מאחד, ונשאל המשאיל רק לאחד מהם, האם יפטר על החצי שאליו השואל.

ז. שאל מהאשה ונשאל בעלה, האם קנין פירות כקנין הגוף, היינו האם הבעל המחזיק בנכסי אשתו בתורת קנין פירות יש לו מעלה כביכול קנה את הגוף ומועיל כדי להיפטר מבעליו עמו.

ח. הסתפק רבינא שלח שליח שישאל ביחד עם הפרה, האם בעליו ממש צריך או אף שלוחו.

ביאר רב אחא בריה דרב אויא, לגבי ספק בבעל בנכסי אשתו (ז), מחלוקת ריו"ח ור"ל, לגבי ההלכה של הבאת ביכורים, אדם שקנה שדה רק לגבי הפירות, לריו"ח מביא וקורא את פרשת ביכורים שנאמר "האדמה אשר נתתה לי" כיון שזה נחשב לקנין הגוף. לר"ל, מביא ואינו קורא כיון שקנין פירות לא נחשב כקנין הגוף.

הספק של בעליו עמו כאשר שלח שליח (ח), מחלוקת רבי יאשיהו ורבי יונתן, לגבי הפרת נדרים ע"י אפטרופוס לרבי יאשיהו "אשה יקמינו ואשה יפרנו" בלבד, היינו שליחת של מועיל שאינו מוגדר כ"בעלים". לרבי יונתן, בכל מקום מועיל שלוחו של אדם כמותו, כך הדין בהפרת נשירים, כך יהא הדין בבעליו עמו.

הסתפק רב עיליש, אמר לעבדו שיהיה מושאל ביחד עם הפרה, האם יש פטור של בעליו עמו, למ"ד שלוחו של אדם כמותו, אולי דווקא בשליח שהוא בכלל המצוות, אבל עבד לא, ומסתברא שיד עבד כיד רבו ויש פטור של בעליו עמו.

הסתפק רמי בר חמא, מה דין בעל ביחס לנכסי אשתו, האם הוא שוכר או שואל, אמר רבא שלא דק בשאלתו שהרי חמה נפטר זה שאלה בבעלים או שכירות בבעלים ופטור באונסים. בכה"כ ששכר בשאלה. אלא הספק, האשה שברה פרה ואח"כ נשאה, וזכה הבעל בשימושי הפרה האם הוא שואל או שוכר, לדעת רבנן (לה, ב) ששואל משלם לשוכר על אונסים, הבעל מוגדר לשואל בבעלים ופטור. לרבי יוסי שאמר תחזור פרה לבעליה הראשונים, א"כ נמצא שהמשכיר הוא זה שמשכיר ואין פטור של בעלים, אם הבעל הוא שוכר פטור באונס, אם שואל חייב באונס. אמר רבא, דין הבעל "לוקח" (כתבו תוד"ה בעל/הראשון, שהגדרתו כשומר חנים שחייב רק בפשיעה).

הסתפק רמי בר חמא, אם יש מעילה בנכסים שזוכה הבעל בנכסי אשתו, מברר רבא מה הידון במעילה, לגבי הבעל הוא מעוניין לזכות רק בנכסי היהיתר ולא בנכסי הקדש. לגבי האשה, אינה רוצה להקנות לו נכסים של הקדש. לגבי ב"ד שתקנו שבעל זוכה בנכסי אשתו, תקנתם הייתה רק בנכסים המתירים ולא בשל הקדש. אלא ביאר רבא, הבעל מועיל כאשר יוציא את המעות לחולין, כדן כל מעילה כאשר מוציא מעות הקדש לחולין.

הסתפקה הגמ', מה הדין שואל שכחשה הבמה אצלו. אמר רב חלקיה בנו של רב אויא, אם יש ספק בהוכחה הבהמה משמע שיש מקום לומר ששואל חייב ב"מתה מחמת מלאכה", שיאמר השוכר לא שכרתי את הבהמה להעמידה ליופי. ביאר רבא, שבאמת פטור הן על מתה מחמת מלאכה והן על הוכחשה הבמה מחמת העבודה.